

Naturam Transcendentalium

– Den kantianske konception af naturen i den kritiske idealismes epistemologi

skrevet af Gustav Løhde Fröhlich, AU · udgivet september 2021

Abstract

In this paper I attempt to sketch out a systematic account of the epistemologically idealist concept of nature in Immanuel Kant. By considering the distinction between subject and object in the empirical and transcendental definitions, it is shown that these rely on a necessarily subsumptive relationship to the concept of nature. Furthermore, I consider the implications of practical reason, as pertains to the *Kritik der reinen Vernunft*, in an attempt to infer a naturalist reading of the relationship between Kant's epistemological and ethical philosophies. Conclusively, a concept of nature, regarded as a dynamically transcendental, synthetic unity of all given and possible experience, is established.

Formål

[...] naturen er nu med våbenklang vågnet,
og højt fra æteren, ned i dybeste afgrund
ifølge den faste lov, som førhen, skabt af helligt kaos,
nu føler beåndingen sig,
den altingskabende, atter ny.

- (Hölderlin 2020, 23)

Naturalisme, naturtilstand, natur/kultur-dualisme, naturvidenskab. En lang række komplikationer følger enhver brug af den tvetydige term 'natur'. Spørgsmål såsom, hvordan den er mulig; hvad den er distinkt fra; hvilke grænser den besidder; etc. Hos ophavsmanden til den tyske idealisme, Immanuel Kant, kan disse spørgsmål dog ikke anskues separat fra det erkendelsesteoretiske spørgsmål om menneskets bevidsthedsmæssige relation hertil, eftersom det netop er i kraft af bevidstheden, at naturen

muliggøres. Kants naturkoncept¹ kompliceres af hans filosofisk-æstetiske værk *Kritik der Urteilkraft* (1790), hvor det går i forbindelse med spørgsmålet om geniets kunstneriske kapacitet til at konstituere en formålstjenlig, original, regelsættende idé, i ly af en natur defineret overvejende som nærmest ubrydelig, blind kausalitet. Hvis man dog kan tillade sig at etablere nogle skelsættende linjer i den kantianske kanon, så forholder denne analyse sig nærmere til naturen som epistemologisk koncept, end som æstetisk². Projektet med artiklen er således at udrede, hvorledes Kants naturbegreb, delvist på trods af såvel hans moralfilosofi samt æstetiske distinktioner, tillader en dynamisk og transcendental definition på et idealistisk naturkoncept³.

DEL I Objektet, tingen, genstanden / Subjektet, selvet, jeget

1. Objektet i empirisk betydning

Natur ist das Dasein der Dinge, sofern es nach allgemeinen Gesetzen bestimmt ist. Sollte Natur das Dasein der Ding an sich selbst bedeuten, so würden wir sie niemals, weder *a priori* noch *a posteriori*, erkennen können.⁴ (P, §14, 294)

¹ "Koncept" er at foretrække frem for "begreb", idet der her henvises til den transcendentalt-syntetiske idé, som artiklen her redegør for. Kant bruger 'natur' som begreb i andre henseender, end blot den konceptuelle – som væsensbeskaffenhed (f.eks. fornuftens natur) og oprindelsestilstand (f.eks. den hobbesianske naturtilstand).

² Jeg anser artiklen som indeholdende en delvist uoplyst vinkling af forskningen i natur hos Kant. Typisk undersøges naturbegrebet hos Kant ifbm. dets antropologiske, etiske og æstetiske implikationer. Se hhv. Wood, Allen W. 2017. *Kant's Practical Philosophy*; Kneller, Jane. 2017. *Aesthetic Reflection and Human Nature: The Kantian Thread in Early German Romanticism*.

For et værk som behandler denne artikels område, dog ikke ifbm. *Kritik der reinen Vernunft*, se Friedman, Michael. 2013 *Kant's Construction of Nature: A Reading of the Metaphysical Foundations of Natural Science*. For yderligere læsning på dette område iht. KrV, se Watkins 2014; Massimi & Breitenbach 2017.

³ Denne artikel gør brug af følgende forkortelser: af Immanuel Kant, *Kritik der reinen Vernunft* (KrV); *Prolegomena zu einer künftigen Metaphysik...* (P); *Kritik der Urteilkraft* (KU); *Metaphysische Anfangsgründe der Naturwissenschaft* (MAN). Af Arthur Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung I* (WWVI). Enhver citation gengives i en fodnote af egen oversættelse.

⁴ "Natur er tingenes tilværelse, for så vidt, som denne er bestemt af almene love. Skulle natur betyde tingenes tilværelse i sig selv, så ville vi aldrig kunne erkende den, hverken *a priori* eller *a posteriori*."

Naturen er betegnelsen for tingenes tilværelse som fænomen i henhold til almene love. Denne lovmæssighed er beskæftigelsen for et senere afsnit, hvad der her er omdrejningspunktet er den blotte ting hos Kant. Distinktionerne mellem de tre termer - tingen, objektet og genstanden - er i Kants virke ikke ligefrem altid ekspliciterede, men vil nu forsøges udredes. Pointen her er ikke at redegøre for hele erkendelsesaktens bevægelse fra sansningen til dannelsen af en forestilling, men blot at overskueliggøre de nødvendige elementer for de før omtalte definitive standpunkter.

Første del af *KrV - Den transcendentale æstetik* (KrV, B33-73) - udgør et solidt udgangspunkt for afgørelser af Kants egne etablerede rammer for hans brug af termer. I den første paragraf, er Kant tydelig omkring genstanden (*Gegenstanden*) som det, hvortil erkendelsen forholder sig via anskuelsen (*Anschauung*). Genstanden gives dog kun til anskuelsen, såfremt den afficerer sindet (*Gemüt*), således at sansningen (*Sinnlichkeit*) kan danne en forestilling om en sådan genstand, med udgangspunkt i dennes fornemmelse (*Empfindung*). Kant gør det her klart, at alle genstande udelukkende gives ved anskuelsen, som så er empirisk, og tænkes af forstanden. Således erklærer Kant, at en sådan given genstand er et fænomen (KrV, B34). Hertil etablerer Kant distinktionen mellem *form* og *materie*, dvs. hvad der gives a priori, og hvad der gives a posteriori, som tilsammen udgør fænomenets helhed. Denne distinktion markerer et afgørende problem for naturkonceptet - for såfremt fænomenet er foreningen af det givne (materiet), og det subjektet giver (formen), hvilken plads har subjektets bevidsthed så i naturen?

Dette forhold, hvormed genstanden som sådan kun kan være en betegnelse om, hvad anskuelsen forholder sig til, er konsistent hos Kant gennem æstetikken og analytikken, dog med den tilføjelse, at 'objekt', og tilmed også 'ting' (*Ding*), dvs. *ding-für-uns* - fænomenet - kan indgå under denne betegnelse om genstanden.⁵ Disse adspredte observationer tillader en videre

⁵ Dette ses i *KrV* ved f.eks. B45 & B524, for at give nogle vidt spredte nedslag. Fremover vil 'genstand' betegnes med 'objekt' for at skabe en klarere sproglig dikotomi mellem subjekt og objekt.

undersøgelse af de respektive termers beskaffenhed, som nu tilsammen forhåbentligt kan bidrage til et samlet overblik over det kantianske objekt. Derudover kan der konkluderes i hvert fald én type objekt - det som gives for anskuelsen gennem sansningen - *det empiriske objekt*.

2. Objektet i transcendentale betydning

Objektet kan nu også forankres i en anden betydning, én som i det hele taget er en mulighedsbetingelse for den empiriske. Kant påpeger, at erkendelsen må forholde sig til noget mere grundlæggende og nødvendigt end et givet empirisk objekt, såfremt den skal kunne reproducere forestillinger i en successiv, enhedslig helhed (KrV, A103), og må således forudsætte en sådan enhed i enhver anskuelse af et givet objekt. Der må altså i forvejen være en lovmæssighed for forestillingerne, som er præsent i ethvert givet objekt, dvs. en almen betingelse.

Eftersom 'objekt' udgør et begreb, og et begreb til enhver tid tjener som en almen regel, må der være en almen definition af 'objektet' (KrV, A106). Denne definition betegner Kant som '= X'. (KrV, A251) Det transcendentale objekt betegner altså et 'noget' (*Etwas*), en ubestemt, almen betingelse, hvortil intet prædikativt kan tilføjes.

Det forhold, som fremgår af det ovenstående, at objektet i almen betydning netop blot henviser til det *noget* (= X) som anskuelsen forholder sig til, peger på den prædikative status af forstandskategorierne. Substans og kausalitet, de nok vigtigste af Kants 12 kategorier, henviser netop ikke til selve objektet, dvs. som alment begreb, hvortil objektet eksempelvis prædikativt står i relation til andre objekter gennem kausale forhold. Nærmere er *det transcendentale objekt* blot noget som må begrebslogisk forudsættes, hvilket markerer ét af Kants brud med Hume, som netop ser en sådan forudsætning som meningsløs og ubegrundet (Hume 1748/1999, 2-5). Hvilket også Justus

Hartnack (1912-2005), prof. v. Aarhus Universitet ⁶, peger på, ved at formulere, at hvor Hume viser, at 'tingen' ikke er et 'ontologisk ord', så viser Kant, at det er en *transcendental betingelse* (Hartnack 1979, 20-25).

Således tydeliggøres det, at det almene begreb om et objekt overhovedet, er betingelsen for ethvert givet empirisk objekt. Med andre ord er den universelle betegnelse forudsætningen for en given partikularitet. Dog går betingelsen ligeledes den anden vej, som det fremgår af et senere afsnit. Hermed er altså etableret den anden type objekt - som et alment begreb - *det transcendentale objekt*.

3. Subjektet i empirisk betydning

Den anden halvdel af den grundlæggende epistemologiske dualisme er subjektet. Hos Kant begribes subjektet, ligesom dets modpart i objektet, i to forskellige betydninger, hvoraf den første er *det empiriske subjekt*. Som det er veletableret, afhænger den empiriske anskuelse hos Kant af anskuelsesformerne rum og tid, samt forstandskategorierne. I anskuelsen af ydre objekter i rummet, udgør dette den 'ydre sans' (KrV, B41), hvorimod anskuelsen af ens indre tilstand og samlingen af ens forestillinger i tid, udgør hvad Kant kalder den 'indre sans' (*innern Sinnes*) (KrV, B49-56).⁷

Denne indre sans er hvad der henviser til selvrefleksionen over ens 'jeg', dvs. hvorledes bevidstheden beskuer sig selv som fænomen, dvs. *det empiriske subjekt*, eller 'bevidsthedens subjektive enhed' (*der subjektiven Einheit des Bewusstseins*) (KrV, B139-140). Denne enhed er enheden af 'anskuelsens mangfoldighed' (*Mannigfaltigen der Anschauung*), dvs. samlingen af forestillinger. Selvom denne forekommer i det indre, er denne ikke den såkaldte 'rene' anskuelse, men nærmere en empirisk anskuelse i det indre, som forestillingen om et objekt (Ibid.) En sådan bevidsthed om én selv,

⁶ Jeg vil i artiklen løbende gøre brug af sekundær litteratur fra diverse kilder. Pointen er ikke her at opstille konflikter i den kontemporære Kant-forskning, men nærmere at supplere forståelsesmæssige bidrag til primærlitteraturen.

⁷ Relationen mellem den indre og ydre sans er kompliceret hos Kant - mere herom i (Liang 2020).

i og med at den forekommer under anskuelsesformen tid, er kontingent, dvs. afhængig af foranderlige, omstændige forhold. (KrV, A98-99) Derfor er denne konstant 'omskiftelig' (*wandelbar*), idet "[...] es kann keines stehendes oder bleibendes Selbst in diesem Flusse innrer Erscheinungen geben"⁸ (KrV, A107). Således er den første definition af subjektet, i empirisk betydning, etableret.

4. Subjektet i transcendentale betydning.

Det transcendentale objekt har sin parallel i en lignende betingelse for den syntetiske enhed af forestillingerne i et givent subjekt. Denne betingelse er selve betingelsen for det almene begreb om et objekt overhovedet, og den udgør derfor betingelsen for såvel det empiriske subjekt, som objektet i begge før etablerede definitioner. Denne betingelse er *det transcendentale subjekt* - det 'jeg tænker' (*ich denke*) som følger alle subjektets forestillinger (KrV, B131-132) og udgør apperceptionens nødvendige enhedslige syntese (KrV, B136-137). På denne vis er den transcendentale apperception *objektiv*, idet hele mangfoldigheden af ansuelser forenes i et sådant begreb om subjektet. Det er altså denne som muliggør forestillingernes enhed overhovedet. Denne transcendentale apperception er således ikke blot en mulighedsbetingelse for erkendelse, men ligeledes for naturen, hvilket også udforskes yderligere senere. Dens relation til objektets almene begreb, dvs. det transcendentale objekt, er netop, at den er 'objekt' for det transcendentale subjekt, dvs. den er det *noget*, hvorom det transcendentale subjekt udtrykker en syntetisk enhed (KrV, A106).

Denne type spontane selvbevidsthed skal skelnes som distinkt fra subjektets empiriske enhed, som diskuteret i det foregående afsnit. Den rene apperceptive selvbevidsthed er derfor også en form for immanent, spontan viden om ens 'jeg', dog ikke som forestilling, men som selve forudsætningen for enhver forestilling (KrV, B574). Idet den transcendentale apperception bliver til en sådan genstand for ren selvbevidsthed, præsenterer menneskets anden side sig, som intelligibel, som fornuftsvæsen (Ibid). Den

⁸ "[...] der kan intet stående eller blivende selv være i denne de indre fænomeners strøm."

transcendentale apperception er dog imidlertid ikke blot bundet til menneskets fornuft, men er ligeledes bundet til forstanden, som erkendelsens betingelse i en konstant enhed iblandt al foranderligheden. Heraf kan parallellen drages til det aristoteliske 'forandringens subjekt' - dvs. det uforanderlige 'jeg', som nødvendigvis må være til for enhedsliggørelsen af den perceptive mangfoldighed.⁹

Det væsentlige aspekt ved det transcendentale subjekt er altså, at det er den fundamentale forudsætning for viden og erkendelse overhovedet (KrV, A107). Det går således forud for ethvert objekt som dets betingelse. Denne pointe er netop i trin med den idealistiske doktrin om alle objekters relationelle beskaffenhed til subjektet.¹⁰ Denne *transcendentale apperception* er derfor for den videre udvikling af den tyske idealisme én af de mest afgørende teser fra Kant (Pippin 1989, 17-18).

5. Enhedsliggørelsen af subjekt og objekt

Det er kun såfremt et objekt er givet os, at erkendelsen overhovedet finder sted (KrV, B45). Denne 'givethed' betegner Kant også i begyndelsen af den transcendentale æstetik. Denne pointe er dog særligt vigtig mht. den kausale status af subjekt-objekt distinktionen, dvs. hvad betinger hvad? Hvor det før kunne se ud som om, at objektet kun var i kraft af subjektets erkendelse, ses nu en gensidig afhængighed.

Objektet, efter den aristoteliske definition, er altid et *objekt for noget*, dvs. et relationelt objekt, og det er imidlertid også i denne forbindelse, at Kant bruger betegnelsen (Stone 2019, 3-4). Objektet hos Kant er altid et objekt-for-noget, såsom for erfaringen eller for anskuelsen. Mere grundlæggende er et objekt dog et objekt for et subjekt, hvormed handlingen – subjektets anskuende gripen ud efter det givne – bliver det medierende led, som

⁹ Dette er Hartnacks formulering (Hartnack 1966:30). Aristoteles' egen kan findes i (Aristoteles 1963:5:2A11).

¹⁰ Hvilket trækker tråde til Fichtes doktrin om selvbevidstheden. - mere herom i (Zöllner 1998:32-38).

forbinder de to, eftersom handlingen til enhver til må trækkes tilbage til sin kausale årsagskilde.

Som Schopenhauer senere ville konstatere, kan denne transcendentale subjekt/objekt dualisme siges at være én af de mest grundlæggende omstændigheder for erkendelsen overhovedet (WWVI, §1-3). Skabelsen af subjekt/objekt relationen forekommer dog ikke blot ensidigt som udflydende af subjektet, tværtimod er det kun i kraft af objektet, eller nærmere af selve denne betingende relation mellem subjekt og objekt, at den subjekt-skabende erfaring finder sted.¹¹ Denne pointe har særlig relevans mht. relationen mellem subjekt og natur i et senere afsnit.

Der kan her introduceres en central faktor i denne relation, som Løgstrup også peger på (Løgstrup 1970, 43-44), at, selvom der er en klar subjekt/objekt distinktion hos Kant, så medieres objekterne til enhver tid af de aprioriske omstændigheder for erkendelsen¹². Det er netop på denne vis, at mennesket er *natur-skabende*. Objektet er altså ikke blot dette eksterne *noget* hvortil erkendelsen forholder sig, nærmere *er* objektet kun i kraft af forstandskategoriernes og anskuelsesformernes bearbejdelse af sansedataet, materiet, det givne (KrV, A253).

Så når subjekt/objekt distinktionen redegøres for, som det er hændt i det ovenstående, er det med den omstændighed, at det ikke er en epistemologisk mulighed at etablere en grænse mellem *res extensa* og *res cogitans*, eller materiel legeme og immateriel sind, som det ses i den cartesianske tradition. Hvilket tillader forståelsen af følgende tese: at subjektet ligeledes kun *er*, i transcendental betydning, i kraft af erkendelsens transcendentale objekt.

Grunden til dette er nu, at objektet, som transcendentalt, er et enhedsligt *noget* (= X), som det er præsent i bevidstheden af det tænkende subjekt. Det empiriske objekt er således kun i kraft af det transcendentale objekt. Dog besidder det transcendentale objekt kun mening overhovedet i kraft af det givne empiriske objekt. Uden noget partikulært at forholde sig til, er den et

¹¹ Schopenhauer etablerer noget lignende, idet han erklærer relationen forud for enhver kausalitet - se (WWVI, §5)

¹² Dvs. Anskuelsesformerne og forstandskategorierne.

alment begreb uden mening. Med apperceptionen forholder det sig nu på samme vis. Det transcendentale subjekt *er* ligeledes kun i kraft af forestillingen om objektet, kun ved bevidstheden er eksistensen (KrV, A370). Subjektet, som transcendentalt, er nemlig blot det 'jeg' som følger alle repræsentationerne, alle forestillingerne, det empiriske subjekt er netop en sådan forestilling. Uden erkendelsens objekt, mister erkendelsen i sig selv al mening, den bliver blot tom enhed, tomme begreber:

Ohne Sinnlichkeit würde uns kein Gegenstand gegeben, und ohne Verstand keiner gedacht werden. Gedanken ohne Inhalt sind leer, Anschauungen ohne Begriffe sind blind.¹³ (KrV, B75).

Således resulterer dette første afsnit i en firdelt distinktion mellem følgende elementer, som er hinandens nødvendige mulighedsbetingelser:

- 1. Det empiriske objekt
- 2. Det transcendentale objekt
- 3. Det empiriske subjekt
- 4. Det transcendentale subjekt

Det er med udgangspunkt i disse, og deres enhedslige afhængighed, at naturkonceptet kan etableres.

DEL II Natur

1. Naturen formelt og materielt betraget

Die Möglichkeit der Erfahrung überhaupt ist also zugleich das allgemeine Gesetz der Natur, und die Grundsätze der ersteren sind selbst die Gesetze der letzteren.¹⁴ (P, §36, 319).

Naturen hos Kant udgør "indbegrebet af fænomener" (KrV, A114), dvs. den er den syntetiske enhed af forestillinger, som på én og samme vis er *objektet*

¹³ "Uden sansning ville ingen genstand gives os, og uden forstand ville der ingen tænkning være. Tanker uden indhold er tomme, anskuelser uden begreber er blinde."

¹⁴ "Muligheden for erfaring overhovedet er derfor også naturens almene lov, og grundsætningerne for den første er selve lovene for den sidste."

for erkendelsen, og er *omstændigheden* for erkendelsen, den er såvel betinget og betingelse (Ibid). Dette er muligt grundet en distinktion mellem naturens to grundlæggende aspekter, hhv. det materielle og det formelle.

Natura materialiter spectata (Naturen materielt betragtet) (KrV, B163) udgør alt hvad der fremtræder for anskuelsen, dvs. alt hvad der udgør anskuelsesformerne tid og rum, samt deres indhold (P, §36, 318). Dette er således hvad Kant redegør for i den transcendentale æstetik. Rummet og tiden udgør enhederne for den indre og ydre sansnings enhedsliggørelse af mangfoldigheden af forestillinger og tilstande som udgør et givet objekt (KrV, B162-163).

Natura formaliter spectata (Naturen formelt betragtet) (KrV, B165) er, hvad der overhovedet gør fænomenerne til fænomener i kantiansk forstand, dvs. de aprioriske forstandslove, som ethvert givet objekt indretter sig under, *kategorierne* (Ibid). Disse grundsætninger udgør nu et 'fysiologisk' system, eller hvad Kant også kalder et 'natursystem', dvs. den systematiske enhed af erkendelsens betingelser, som går forud for, og muliggør, enhver 'empirisk naturerkendelse' (P, §23, 306). Evnen til overhovedet at erkende naturens lovmæssighed, at betragte formelt hvad man kunne kalde *naturlove*, er altså selvsamme evne som tillader erkendelsen overhovedet.

Hermed kan vigtigheden af subjekt/objekt distinktionerne, som etableret i foregående afsnit, klargøres. Det ses nu tydeligt hvorledes det empiriske objekt og det empiriske subjekt indtræder under naturen, som betragtet i materiel betydning, dvs. som fænomener anskuet i tid og rum, uafhængigt af om disse er objekter som der forestilles som eksterne for subjektet, eller, som det er tilfældet hos det empiriske subjekt, udgør en indre, fænomenal selvbevidsthed.

Den transcendentale apperception, som det 'jeg' der følger alle subjektets forestillinger for at enhedsliggøre dem til noget, hvorom der kan være bevidsthed, er kun muliggjort netop gennem den givne forestilling, gennem bevidsthedens ubestemte og bestemte objekt. Det transcendentale subjekt besidder altså kun mening og mulighed gennem naturen, og ligeledes besidder naturen kun mening og mulighed gennem det transcendentale

subjekt, som er kilden til dens formelle struktur. Subjekt og natur kan altså kun forstås i kraft af hinanden, de kan kun forstås enhedsligt.¹⁵

2. Muligheden for en totalitet

For at lede ind i en undersøgelse af, hvad man kan kalde, naturens 'størrelsesforhold' hos Kant – dvs. naturens begrænsning og indhold – vil dette afsnit karakterisere hvad *totalitet*, *verden*, og *erfaringens mulighed* indebærer. Subjektet kan ikke svare på om "der weltraum ins Unendliche mit Wesen erfüllet, oder innenhalb gewisser Grenzen eingeschlossen sei [...]"¹⁶ (KrV, B509) Grunden til dette er nu, at spørgsmål såsom disse, og en lang række andre af en sådan metafysisk karakter, omhandler "einen Gegenstand, der nirgend anders als in unseren Gedanken gegeben werden kann, nämlich die schlechthin unbedingte Totalität der Synthesis der Erscheinungen."¹⁷ (Ibid). Hertil nytter det at se tilbage på Kants intention med hans kritiske epistemologi. Kant påpeger netop i æstetikken, at "die Natur der Dinge [...] unerschöpflich ist."¹⁸ (KrV, B26). Hvad Kant forsøger at etablere er altså ikke en oversigt over hele den fænomenale totalitet, dvs. summen af alle givne objekter, da dette netop ville involvere implicere adgang til fænomenverdenens noumenale begrænsning, som noget mere end blot en transcendental betingelse. Projektet er netop at etablere de transcendentale betingelser for erkendelsen overhovedet. Han ønsker ikke at etablere en *ubetinget* totalitet, som det er tilfældet med de dialektiske fornuftsslutninger som resulterer i antinomierne (se f.eks. KrV, B454-462), men nærmere indbegrebet af fænomenalsfæren som er betinget af erfaringens mulighed, for det er kun indenfor et sådant omfang, at naturkonceptet kan være meningsfyldt overhovedet.

¹⁵ At menneskets erkendelsesevner, navnligt forstand og fornuft, også enkeltvis er betingede af naturen, og ikke omvendt, ekspliciterer Kant i *KrV*, B685.

¹⁶ "verdensrummet er fyldt i det uendelige med væsner, eller er indesluttet bag visse grænser."

¹⁷ "En genstand, som intetsted kan være givet andet end i vores tænkning, nemlig den slet og ret ubetingede totalitet af fænomenernes syntese."

¹⁸ "tingenes natur [...] er udtømmelig."

For at naturen skal udgøre den *nødvendige* lovmæssighed af fænomensfæren, må dens love være givet a priori, for det er kun gennem den aprioriske viden, at man undgår erfaringens kontingente struktur. Det er netop herigennem, at muligheden for konstitutionen af indbegrebet af fænomenaliteten bliver etableret (P, §17, 297).

Naturens formelle beskaffenhed tillader den nu ikke blot at udgøre alle givne objekter for anskuelsen, men også alle *mulige* erfaringer. Hermed manifesterer sig også én af de mest væsentlige og distinkte elementer af Kants naturkoncept, og hvad der gør den markant *idealistisk* i sin udformning - det faktum at naturen ikke er et eksternt objekt for observation gennem naturvidenskabelig metodik, men nærmere er et resultat af selve de aprioriske betingelser for erfaringen og bevidsthedens mulighed overhovedet. Naturen og bevidstheden kan altså kun forstås *relationelt* (Ibid). Netop derfor kan "Die Grundsätze möglicher Erfahrung" - dvs. forstandskategorierne manifesteret i begreberne kvalitet, kvantitet, relation og modalitet (KrV, B106) - også siges at være "allgemeine Gesetze der Natur"¹⁹ (P, §23, 306). Hermed gøres det endnu engang klart, at erkendelsens lovmæssighed *er* naturens lovmæssighed, og altså ikke blot er analogisk eller kausalt relateret. Det er altså ikke naturen, som er det givne objekt for erkendelsen, men nærmere i kraft af naturen, at et objekt for erkendelsen overhovedet er muliggjort²⁰ (KrV, A114).

I denne forbindelse kan distinktionen mellem 'verden' og natur vise sig nyttig. I KrV gør Kant brug af 'totalitet' i forbindelse med det specificerede term 'verden'. Grunden til dette er, at 'verden' defineres som "das mathematische Ganze aller Erscheinungen und die Totalität ihrer Synthesis."²¹ (KrV, B446). Dvs. at 'verden' er den givne totalitet af

¹⁹ "Grundsætningerne for mulig erfaring [...] almene naturlove."

²⁰ Hertil kan føjes, at en del af argumentet for denne enhed af forstand og natur netop vokser ud af behovet for, at etablere et metafysisk grundlag, som kan danne rationale for den nødvendige lovmæssighed, som naturvidenskaberne er baseret på. Dette uddyber Kant navnligt i hans skrift fra 1786, *Metaphysische Anfangsgründe der Naturwissenschaft*, hvor han ligeledes påbegynder skriftet med distinktionen mellem naturen i "formaler Bedeutung" og "materieller Bedeutung" (MAN, 1).

²¹ "alle fænomeneres matematiske helhed og totaliteten af deres syntese."

fænomensfæren, mens, derimod, natur er den 'dynamiske' betingelse herfor. Hermed kan det antages, at 'verden' nærmest falder sammen med naturen materielt betragtet, dog med den éne og yderst afgørende nuance, at hvor 'verden' udgør *totaliteten* af fænomenerne, så udgør naturen materielt betragtet *indbegrebet* af fænomenerne - dvs. et alment begreb om mulighedsbetingelserne for de i tid og rum givne objekter. Denne distinktion viser transcendentaliteten af naturen materielt betragtet, som et alment begreb lig det transcendentale objekt. 'Verden' er netop en fornuftsidé, som i stedet for at være konstitutiv i erfaringen, er regulativ, idet den tillader forestillingen om en fuldkommen enhedsliggørelse af erfaringen (KrV, B545, B672). Natur er derfor mulighedsbetingelsen for forestillingen om verden, men udgør ikke i sig selv en 'totalitet' da den i så fald ville være blot en idé.

2. Mennesket som naturens latente overskridelse

Kant erklærer klart, at fornuften slet og ret ikke udgør noget fænomen, således at denne sådan set som det eneste, udover selvfølgelig den noumenale sfære, ikke skal henregnes til den fænomenale sfære (KrV, B581). Fornuften bryder altså med hele den betingede række af fænomener, i den sfære hvori den selv befinder sig, for på ny at udgøre en betingelse for den frie handlings igangsættelse af sin egen række af kausale sekvenser (KrV, B580-581).

Mennesket, om ikke andet som det fremstår empirisk, er, på trods af dets fornuftsvirksomhed, et fænomen (Ibid), og er derfor bundet til den naturlige lovmæssighed. Kant peger i denne forbindelse i en fodnote (KrV, B579) netop på umuligheden af at sondre mellem naturens og frihedens kausalitet. Problemet er dog ikke her at konkludere, hvilken kausalitet der vægter højest i en given handlingsrække, men nærmere, som Løgstrup også påpeger, at den rene fornuft som forestilling hviler uden for tiden, i dens transcendentalitet, og derfor kan hverken dens påbegyndelse eller slutning determineres (Løgstrup 1970, 69-70). Netop denne ubestemthed, mht. skellet mellem fornuftens og naturens kausalitet, peger på, hvorfor det stadig er en diskussion, hvorvidt den kantianske moralfilosofi i sandhed udgør en

nødvendig overskridelse af naturen, eller blot som idé konstituerer en nødvendig *forestilling*, om frihedens eneste mulighedsbetingelse. Dette er også beskæftigelsen for den tredje kritik – foreningen mellem frihed og nødvendighed (Bjerre 2007, 71-90). Som det sås tidligere, indebærer transcendentalitet dog ikke nødvendigvis en overskridelse af naturens grænser, men er nærmere en del af selve naturen.

Den første kritik fortolkes her som at etablere mennesket som fuldkomment forbundet til naturens kausale orden, mens dens tankevirkosomhed, i form af fornuftens transcendentalitet, danner kilden til den blotte idé, eller forestilling, om muligheden for at arte sig ubetinget betingelse for et nyt kausalt kontinuum.

Kants tese om den grundlæggende spaltning af menneskets erkendelsesevner kan altså have enorme implikationer for naturkonceptet, idet mennesket, på denne vis, får den ene fod i naturens sfære, og den anden i fornuftens sfære (Løgstrup 1970, 66-70). Opgaven er nu at forklare, hvorledes naturen, defineret som et transcendentalt koncept, er mulig i kontekst af fornuften.

Det er nu kun i dets egen inderlige fornuftsvirkosomhed, at mennesket så at sige forestiller sig uden for naturen. I enhver erkendelsesakt, gives såvel andre mennesker som hele den brede, mulige objektverden til mennesket som fænomenale genstande, som naturobjekter. Mennesket er dermed tilsyneladende såvel et natur-skabende væsen, som et af fornuften transcenderende subjekt, som konstant befinder sig i denne spænding mellem den normative og deskriptive konstitution af verdensaltet.

Mht. fornuftsaspektet af det kantianske naturkoncept kan følgende således konkluderes: Såfremt moralens metafysik og den praktiske fornuft udgør mulighedsbetingelserne for en normativ idé om verdensaltetets ideelle beskaffenhed, kan de siges at fostre konceptet om naturens overskridelse som en latent mulighed i naturen selv (KrV, B843-848). De afgør også skiftet fra

naturfilosofien til sædefilosofien, dvs. skiftet fra “was da *ist*”, til “was da *sein soll*”²² (KrV, B868) - et skift fra deskriptivitet til normativitet.

Positionen som her bliver taget mht. relationen mellem fornuft og natur er dog en naturalistisk én af slagsen. Kant er mest eksplicit om dette i afslutningen af tillægget til den transcendentale dialektik. Her skriver han følgende om naturen: “niemals aber ihre Grenze zu überfliegen, ausserhalb welcher *für uns* nicht als leerer Raum ist.”²³ (KrV, B730). Netop af denne grund beskæftiger fornuften sig ikke med noget overnaturligt, da den så ville henfalde til netop en sådan dialektik, som Kant forsøger at kritisere. Det er nærmere naturen, som sætter grænsen for fornuftens mulighed og ikke omvendt, i og med, at erkendelsen aldrig kan lede til mere end hvad der er muligt for erfaringen (KrV, B730-733). Hvad fornuften i virkeligheden beskæftiger sig med er derfor naturens inderste (Ibid). Fornuften i dens praktiske betydning indebærer dog muligheden for som sådan at ekspandere naturens orden ud over de grænser, som i forvejen er sat, men samtidig kun gennem naturen (KrV, B425). Hvorvidt denne mulighed aktualiseres hos Kant, afgør det tematiske skift fra erkendelsesteori til etik og æstetik, og rækker derfor ud over denne artikels beskæftigelse. Hvad man dog kan konkludere er, at den praktiske fornuft udgør en mulighed for udvidelsen af naturen, latent indenfor rammerne af selve naturen.

DEL III Konklusion

Naturen som transcendentalt enhedskoncept

Mennesket kan ikke siges at være distinkt fra naturen, i og med, at natur her ikke udelukkende udgør en grundlæggende væsensbeskaffenhed og ej heller en oprindelsestilstand, men nærmere er en foranderlig transcendental betingelse. Natur er hos Kant et dynamisk begreb, hvis fuldkommenhed kun

²² “hvad der er [...] hvad der bør være.”

²³ “ingen må overtræde dens grænser, udenfor hvilke der intet andet er end et tomt rum *for os*.”

konceptuelt, men ikke anskueligt, kan defineres, idet det udgør indbegrebet af den fænomenale sfære og er dennes mulighedsbetingelse i det hele taget.

Det er kun gennem den gensidige afhængighed af subjektet og objektet, at naturen overhovedet er muliggjort. Der må være en simultan givethed af objektet og erkendelse af selvsamme af subjektet. Altså findes der ikke et alt-konstruerende subjekt hvorudfra naturen flyder, men nærmere en gensidig afhængighed hvor subjektet indvirker i samme omfang som det bliver indvirket på. Naturkonceptet bliver derfor den bro som rodfæster subjektets transcendentalitet i det givne, i eksternaliteten, i det ubestemte objekt = X, eftersom den er indbegrebet af fænomenets syntetiske enhedsliggørelse af det aprioriske sindelag med den aposterioriske, affektive materie - enheden af form og materie. Netop fordi den *er* de givne fænomener, men også deres lovmæssighed, dvs. forstandskategoriernes ordning. Eftersom det nu hverken er muligt at skabe klare, distinktive grænser mellem form og materie, såvel som mellem intelligibel kausalitet og materiel kausalitet, kan natur, subjekt og objekt siges at gro sammen.

På trods af at Kants menneske er et fornuftsvæsen er det bestemt også et 'naturvæsen' (*Naturwesen*) (KU, §28, 104), og på denne vis sås frøene til den videre vækst af den tyske idealismes naturfilosofi²⁴. Spørgsmålet til videre undersøgelse bliver hermed, hvorledes, og hvorvidt, udvidelsen af naturens sfære hænder gennem fornuftens frihedsbegreb og æstetikens idé, eller om Kant i sit resterende kritiske virke præsenterer mulighedsbetingelserne for en *overnaturlighed*.²⁵

²⁴ Her kan nævnes særligt Schellings absolutte idealisme, hvori relationen mellem bevidsthed og natur påtager en lignende udfoldelse som hos Kant (Zöller 2017, 1)

²⁵ Til videre beskæftigelse med spørgsmålet om relationen mellem Kants etik og naturfilosofi se (Rauscher 2015)

Litteraturliste

- Aristoteles. 1963. *Categories and De Interpretatione*. oversat & red. Ackrill, J.L. London: Oxford University Press.
- Bjerre, Henrik Jøker. 2007. "Alene det at kunne tænke det – Det ophøjede som moralitetens umulighedsbetingelse (§23-29)". *Kritik af dømmekraften – otte læsninger*. red. Pedersen, Esther Oluffa, mfl. Aarhus: Philosophia.
- Stone, Abraham D. 2019. *Kant on Objects and Things*. Online, Santa Cruz: University of California.
http://www.abocalypse.com/papers/kant_objects_long.pdf
- Hartnack, Justus. 1966. *De store tænkere: Kant*. red. Sløk, Johannes & Hartnack, Justus. Berlingske Filosofi Bibliotek. København: Berlingske Forlag.
- Hartnack, Justus. 1979. *Fra Kant til Hegel: En nytolkning*. red. Sløk, Johannes. Berlingske Leksikon-Bibliotek. København: Berlingske Forlag.
- Hume, David. 1999 [Orig. 1748]. *An Enquiry concerning Human Understanding*. red. Beauchamp, Tom L. Oxford Philosophical Texts: The complete editions for students. New York: Oxford University Press.
- Hölderlin, Friedrich. 2020 [Oversat f. udg. 1998/1992]. *Urdel. Digte, skrifter og breve*. red. Andersen, Jørn Erslev, oversat. Iversen, Karsten Sand, mfl. Skive: Forlaget Wunderbuch.
- Kant, Immanuel. 1966/2003 [Orig. 1. udg. 1781, 2. udg. 1787]. *Kritik der reinen Vernunft*. red. Heidemann, Ingeborg. Universal-Bibliothek. Stuttgart: Philipp Reclam jun.
- Kant, Immanuel. 1924/1974 [Orig. 1790]. *Kritik der Urteilskraft*. red. Vorländer, Karl. Philosophische Bibliothek b. 39 a. Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- Kant, Immanuel. 1997 [Orig. 1786]. *Metaphysische Anfangsgründe der Naturwissenschaft*. red. Pollok, Konstantin. Philosophische Bibliothek 508. Hamburg: Felix Meiner Verlag.

- Kant, Immanuel. 1905/1969 [Orig. 1783]. *Prolegomena zu einer jeden künftigen Metaphysik die als Wissenschaft wird auftreten können*. red. Vorländer, Karl. Philosophische Bibliothek b. 40. Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- Liang, Yibin. 2020. "Kant on Inner Sensations and the Parity Between Inner and Outer Sense". *Ergo: An Open Access Journal of Philosophy*, vol. 7 (10) Beijing: Beijing Normal University.
- Løgstrup, K.E. 1970. *Kants kritik af erkendelsen og refleksionen*. red. Løgstrup, K.E. & Sløk, Johannes. Filosofihistoriske Monografier. København: Gyldendal.
- Pippin, Robert B. 1989. *Hegel's Idealism: The Satisfactions of Self-Consciousness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rauscher, Frederick. 2015. *Naturalism and Realism in Kant's Ethics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schopenhauer, Arthur. 1988 [Orig. 1. udg. 1818, 2. udg. 1844, 3. udg. 1859]. *Die Welt als Wille und Vorstellung I*. red. Lütkehaus, Ludger. Werke in fünf Bänden, b. 1. Leipzig: Haffmans Verlag.
- Zöllner, Günter. 1998. *Fichte's Transcendental Philosophy: The Original Duplicity of Intelligence and Will*. red. Pippin, Robert B. Modern European Philosophy. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zöllner, Günter. 2017 [Orig. 2000]. "German Realism: The Self-Limitation of Idealist Thinking in Fichte, Schelling, and Schopenhauer". red. Ameriks, Karl. *The Cambridge Companion to German Idealism*, 2. udg. Cambridge: Cambridge University Press.